

داشته باشد. در بخش احکام، قرآن کریم پس از پرداختن به احوال شخصی، معاملات، عبادات و ... به احکام اجتماعی و احکام کلی پرداخته است که با مطالعه آن می‌توان راه بسیاری از مشکلات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع کنونی را حل نمود زیرا طبق آیه ۱۶ نحل می‌فرماید:

و نزلنا عليك الكتاب تبيانا لكل شيء»

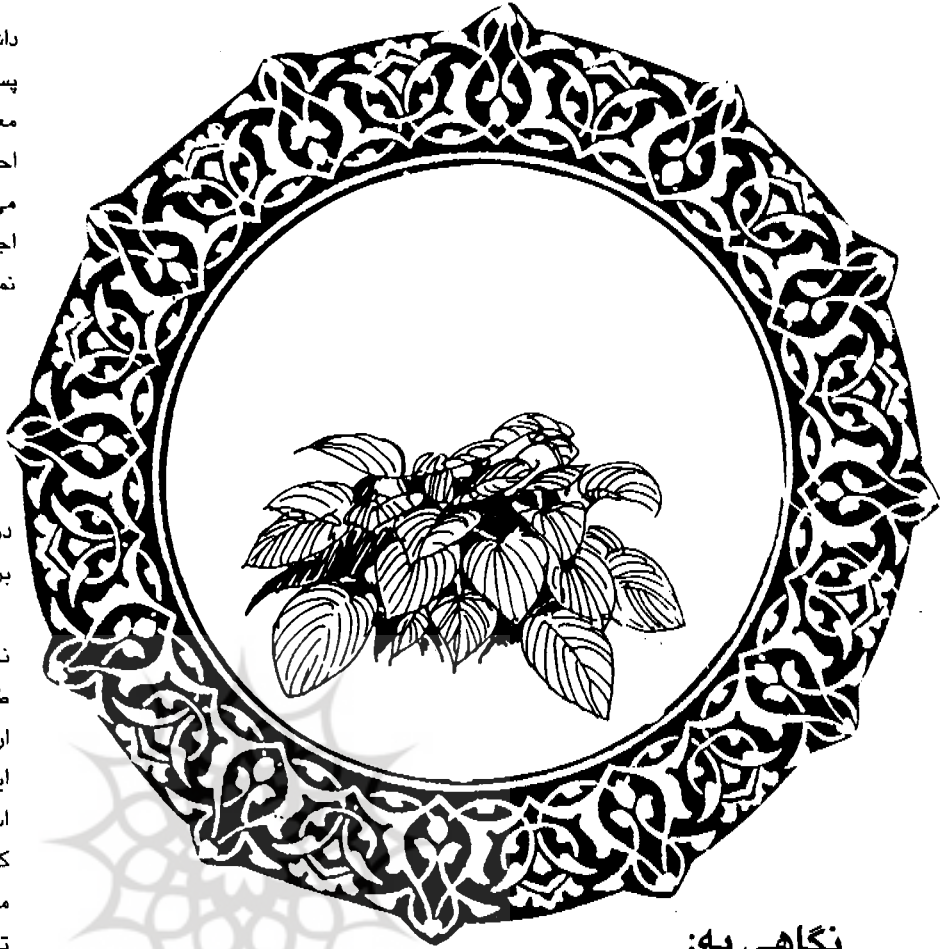
و نازل کردیم کتاب را بر تو تا هر چیز را بیان کند

لذا در این راستا بنا داریم امر مشارکت در راستای اهداف قرآن مورد غور و بررسی قرار دهیم:

۲- انسان مدنی الطبع است به همین دلیل ناگزیر از قبول حمایت اجتماعی است یعنی طبیعتاً برنامه زندگی انسان‌ها بر اصل ارتباط و وابستگی مبتنی شده است و لازمه این ارتباط به کار گرفتن همه استعدادها و استقرار نظام تابع و متبوع است البته آن چه که در نظر ما به صورت حاکمیت و محکومیت تجلی پیدا می‌کنند در حقیقت تعاون و همکاری است. تنها تعاون در ابراز عمل نیک متجلی می‌گردد و در قرآن کریم خداوند به تعاون در راه نیکوکاری و پرهیزکاری امر کرده است و از همدستان شدن در راه گناهکاری و عدوان نهی فرموده است.

«و تعاونوا على البر والتقوى و لا تعاونوا على الاثم والعدوان» (۳ مائده)

ملاحظه می‌گردد تعاون نیز یکی از اصول اولیه مشارکت است و اگر تعاون در جهت خیر و نیکوکاری باشد با خصلت و طبیعت انسانی سازگاری دارد. چنانچه مختصات جلب مشارکت و یا عوامل جلب مشارکت را در صفحه‌ای ترسیم کنیم با تعاون و همفکری می‌توان به اوج خود می‌رسد که توأم با ریشه تعاون از عون به معنی یاری و یا خوبی و احسان می‌باشد خداوند نیز بزرگترین احسان کننده و خوبی کننده است زیرا می‌فرماید:

نگاهی به:

دیدگاه‌های قرآن کریم

درباره مشارکت

● سعید دلیر

۱- قرآن کریم که از طرف خداوند در طی ۲۳ سال بر قلب تابناک و شریف حضرت محمد خاتم النبیین نازل گردیده است برای تبلیغ احکام و وعظ مردم در جهان، شفا و رحمت مؤمنان، آگاه کردن ستمکاران، اجرای قسط و عدالت اجتماعی، دادن بشارت به نیکوکاران، ترساندن بدکاران به خسران دنیوی و عقوبت اخروی و ... بوده است تا راه سعادت را برای همه روشن نماید و اقوام مستعد را به زیور علم و حکمت آراسته گرداند. از همه مهم‌تر قرآن کتابی است که به همه حوائج اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جهان جوابگو می‌باشد. هر جامعه‌ای که به آن عمل کند پیرو نظام استوار می‌شود و می‌تواند در پرتو آن نظام نیل به مقاصد عالیه را با اطمینان خاطر پیش بینی کند و با اجرای سیاست‌های پیش بینی شده بر دیگر جوامع سیادت و برتری

۱- قرآن کریم که از طرف خداوند در طی ۲۳ سال بر قلب تابناک و شریف حضرت محمد خاتم النبیین نازل گردیده است برای تبلیغ احکام و وعظ مردم در جهان، شفا و رحمت مؤمنان، آگاه کردن ستمکاران، اجرای قسط و عدالت اجتماعی، دادن بشارت به نیکوکاران، ترساندن بدکاران به خسران دنیوی و عقوبت اخروی و ... بوده است تا راه سعادت را برای همه روشن نماید و

و احسن كما حسن الله اليك

«۷۷ قصص»

ملاحظه می‌شود در نظام مشارکتی جنبه‌های شرعی همکاری و تعاون به جنبه‌های مقرراتی و قانونی آن تفوق دارد. ۲- در نظام مشارکتی از اشتباهات به جا مانده از مشارکت به عنوان تجربه استفاده می‌کنند و وقتی اشتباهات حادث می‌شود مقصر دانستن را کنار می‌گذارد و از اشتباه پند می‌گیرند کما این که به موجب آیه صدور شصتم از سوره انعام می‌فرماید:

من جاء بالحسنة فله عشر امثالها و من جاء بالسيئة فلا يجزي الا مثلها و هم لا يظلمون «جزای انسان ده برابر ولی کیفر سیئه از حد معادل آن تجاوز نمی‌کند». ملاحظه می‌شود این نظام الهی شایسته‌ترین نظامی است که باید در جامعه حکمفرما شود بدین معنی نظام‌های مشارکتی بیشتر در مقام تشویق صالحان برآیند و پاداش را به کیفر مقدم دارند و از کیفر به عنوان یک عامل پیشگیری از بدبها استفاده نمایند. اجرای این امر باعث رشد و اعتلای سازمان و تشکیلات جوامع بشری می‌گردد. اصولاً سازمان و تشکیلات به امور باید به طوری نظارت داشته باشد که بدی حادث نگردد و راههای بروز بدی، گناه و اشتباه به نحو مقتضی باید سد گردد.

۴- در نظام مشارکتی در جامعه اسلامی تلاش انسان در سایه «واعتصموا بحبل الله جميعاً و لا تفرقوا» (۱۰۲ آل عمران) می‌باشد. ۵- خداوند در آیه ۲۹ سوره بقره می‌فرماید:

هو الذي خلق لكم ما فى الارض جميعاً آنچه در زمین است برای شما آفریده شده است. یعنی همه مواهب برای استفاده از این منابع خدادادی است و صرفاً بشر در سایه مشارکت می‌تواند از این منابع و امکانات خدادادی استفاده نماید. و یا می‌فرماید:

يا ايها الذين امنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم و اشكروا لله ان كنتم اياه تعبدون ای مؤمنان از طیبیاتی که به شما روزی داده‌ایم بخورید و خدای یکتا را سپاسگزار

باشید اگر تنها او را می‌پرستید. «۱۷۲ بقره»

و نیز می‌فرماید:

وكلوا مما رزقكم الله حلالاً طيباً و اتقوا الله الذي انتم به مؤمنون «مانده»

و یا (و هو الذي سخر لبحر ليا كلوا آمنه لهما طيباً) و یا (الله الذي سخر لكم البحر لتجري الفلك فيه بامر و لتبتغوا من فضله لعلكم تشكرون) «۱۲ جائیه»

و سخر لكم و ما فى السموات و ما فى الارض جميعاً منه ان فى ذالك لآيات لقوم يتفكرون.

آسمانها و آنچه که در زمین است جمعاً در اختیار بشر است باید از آن بهره بگیرند که آیات بیشماری در قرآن کریم وجود دارد می‌فرماید که آسمانها و زمین و دریاها را در اختیار ابناء بشر قرار گرفته تا از مواهب آن بهره برداری نمایند ابناء بشر بدانند از همه این مواهب بهره و نصیبی دارند زیرا می‌فرمایند:

لا تنس نصيبك من الدنيا (نصیب خود را از دنیا فراموش نکن) در سایه مشارکت دسترسی به این مواهب امکان‌پذیر خواهد بود.

همان طوری که متذکر گردید اگر ابناء بشر متوجه هدف از خلقت خود در این جهان نباشد طراحی امر مشارکت با معذوراتی مواجه است. یعنی طبق آیات قرآنی باید بدانیم که در این جهان سهم و بهره‌ای داریم. جهان کنونی را برای خود باید به صورت بهشتی در آوریم از آن چه مطابق میل و رغبت ماست استفاده نماییم (یسنلونک ماذا اهل لهم قل اهل لكم الطيبات، از زیور آلات استفاده نماییم) (تستخر چون حلیه تلبسونها) «۱۲ فاطر» از مواهب زمین، دریا،

آبها باید استفاده نماییم زیرا خداوند آنها را در تسخیر ابناء بشر قرار داده است. اگر انسان دستورات خداوند را اجرا نماید، اجتماعی باشد و برای اجتماع کار کند در حقیقت نفع اجتماعی را به نفع شخصی ترجیح دهد، به احکام الهی عمل کند تا روزی فراوان داشته باشد، در عمران و آبادانی تلاش نماید، در احیاء مزارع و احیاء نسل همت گمارد، برای ریشه کن کردن فساد

اقدام نماید، آنچه روی زمین حلال و طیب است استفاده نماید، از امکانات زمین و منابع آن بهره برداری داشته باشد و از امکانات دریا استفاده داشته باشد و ... رسیدن به آنها در سایه تعاون و همفکری و مشارکت امکان‌پذیر است و اگر همه آحاد هدفمند به سوی اهداف فوق حرکت نمایند جائی برای منکر باقی نمی‌ماند جالب این که انجام امر به معروف و نهی از منکر در آیین مقدس اسلام صرفاً یک کار جمعی است و تحقق آن در سایه مشارکت امکان‌پذیر است زیرا در کلیه آیات مربوط به امر به معروف و نهی از منکر همواره انجام این فرضیه به صورت جمع آورده شده است و در سایه تعاون و همفکری و مشارکت و یکپارچگی است که مسلمانان می‌توانند توفیق اجرای این مسئولیت مشترک را داشته باشند.

آیات ۱۱۰، ۱۰۴ و ۱۱۴ آل عمران و ۴۱ حج همین مسئله را تأکید می‌کنند.

براساس آیه هفتاد از سوره بنی اسرائیل که حاکی از کرامت نوع انسانی است این نوع عالی در زمین خلافت الهی یافته و فرزندان آدم صفی الله معرفی شده است و در بر و بحر حرکت می‌کند و از طیبات رزق مادی و معنوی دارد بر بسیاری از آفریدگان برتری و تفصیل دارد.

(و لقد کرما بنی آدم و حملنا هم فی البر و البحر رزقناهم من الطيبات و فضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تفضیلاً) «۷۰ بنی اسرائیل» و به بهترین صورت خلق گردیده است (و لقد خلقنا انسان فی احسن التقویم) «سوره والتین» و دارای حکمت است. (یؤتی الحکمه من یشا و من یؤتی الحکمه فقد اوتی خیراً کثیراً) «۲۶۹ بقره»

خود باوری در انسان زمینه را برای انجام کارهای مشارکتی جلب می‌نماید اگر انسان نتواند در سایه مشارکت از این مواهب استفاده نماید دچار فقر و تنگدستی می‌گردد و هر جا که فقر باشد شیطان هم در آنان حضور دارد طبیعی است مفسد فردی و اجتماعی هم حضور دارند. (الشیطان یعدکم الفقر و یامرکم بالفحشاء و الله یعدکم مغفرة منه و فضلاً و الله واسع علیم) «۲۶۸ بقره» برای این

که دولتها برای مقابله با فسادهای اجتماعی و فردی درگیر نباشند در سایه استفاده از این مواهب می‌بایستی زمینه‌های فقر را در جامعه از بین برد.

فقر و مشارکت با هم سازگاری ندارند و باید گفت که نسبت عکس به هم دارند.

۶- در قرآن کریم از بهشت موعود توصیف شده است گرچه در نظر اول وصف بهشت مبین اجر اخروی اعمال نیک ماست ولی از نظر دوم جنت از آن جهت است که ما در این جهان برای خود بهشتی به وجود آوریم.

در فراوانی ارزاق بکوشیم، وسایل آسایش جسمانی و آسایش خاطر برای همه فراهم سازیم و با ایمنی و دوستی در کنار هم زندگی کنیم. انجام این کار جز عمل به احکام الهی و در سایه مشارکت امکان پذیر نخواهد بود.

۷- در نظام مشارکتی رقابت جای خود را به همکاری می‌دهد ولی اسلام بالاتر از این، به موضوع نگریسته است زیرا می‌فرماید: یوثرون علی انفسهم و لو کان بهم خصاصة (آیه ۹ حشر) آنچه را که دوست دارند ایثار می‌کنند در این صورت بخل، حسد، آن، طمع که مادر بسیاری از مفاسد اجتماعی است از بین می‌رود لذا در سازمانهای مشارکتی برای اعتدای اهداف سازمان لازم است کارگزاران زمینه‌های رشد ایثار را فراهم آورند. این آیه اجتماعی فکر کردن، تعاونی فکر کردن و مصداق کامل امر به معروف می‌باشد و لو اگر تنگ دست باشیم دیگران را به خود ترجیح دهیم در این صورت مفاسد اجتماعی به پایین‌ترین حد خود تنزل پیدا خواهد کرد. اگر سعادت خواه همگان باشیم و تنها برای رفاه خویش تلاش نداشته باشیم ... زمینه‌های رشد نظام مشارکتی برای انجام امور بیشتر فراهم می‌گردد.

۸- در نظام مشارکتی مجموعه انسانها، باید دست به دست هم بدهند اعم از انسانهای خوب و یا بد، زشت، زیبا، دارا، ندار ... زیرا طبق قانون اسلام می‌توان

افرادی که بنحوی دچار مشکلات اجتماعی می‌باشند در مسیر جریان صحیح قرار داد و از آنها انسانهای پاک ساخت. چنانچه در شرع مقدس برای تطهیر اشیا نجس آنها را از بین نمی‌بریم بلکه به آب کر داخل می‌نمائیم و یا به منبع جاری پیوند می‌دهیم تا آنها را پاک سازیم. جلب انسانها به امر مشارکت، قرار دادن آنان در جریان صحیح یکی از همین روشهاست و اصل ۱۹ قانون اساسی ج ۱۱ هم بر این امر تأکید دارد مردم ایران از حقوق مساوی برخوردارند و بر اساس اصل ۲۰ این قانون مورد حمایت قانون قرار دارند و به موجب اصل ۲۷ اصل بر برائت خواهد بود.

۹- همان طوری که در نظام مشارکتی هر کس نسبت به اعمال خود مسئول است و مسئولیتی هم بابت اعمال دیگران به عهده اوست مصداق کامل آیه (واتقوا الله الذی تسألون به والارحام) «آیه ۱ نساء». در این آیه شریف انسانها از نفس واحد معرفی و با مسئولیت مشترک می‌باشند. زیرا تساوی بر وزن تفاعل مشعر بر باز خواست از یکدیگر می‌باشد و همه در مقابل هم مسئول می‌باشند و مسئولیت مانند نظام و تشکیلات متمرکز در اختیار گروه خاصی نیست و مسئولیت متوجه همه می‌باشد و مشترک خواهد بود.

۱۰- در نظام مشارکتی همه اقدامات برای تحصیل رضا و اجرای اوامر الهی انجام می‌پذیرد.

قل انما اعظکم بواحدة ان تقوموا لله مثنی و فرادای «۲۶ سبا»

۱۱- برای تحکیم نظام مشارکتی باید از تسهیلات استفاده بنماییم نه با تضییعات زیرا خداوند تبارک و تعالی می‌فرماید: (یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر) «۱۸۵ بقره» خداوند برای شما آسانی می‌خواهد نه سختی و عسرت.

۱۲- در نظام مشارکتی نباید در قالب رسیدن به اهداف و موهبت‌هایی که خداوند معین فرموده است اعمال یکدیگر را باطل کنیم. (لا تبطلوا اعمالکم) «۲۲ محمد»

همان طوری که عنوان گردید در نظام مشارکتی به پیروی از احکام عالیه اسلام از اشتباهات صرفنظر نکرده بلکه از آن به عنوان یک عامل سودمند پند می‌گیریم تا دیگر دچار اشتباه نشویم و در این صورت اشتباهات به حداقل شکل ممکن خود خواهد رسید اگر مدیری می‌رود و به جای آن مدیری می‌آید مدیر جدید اعمال مدیر قبلی را تخطئه نمی‌کند بلکه او را تأیید و اقدامات مفید او را تأیید و از اشتباهات آن به عنوان ارزشهای سومند در جهت اصلاح امور استفاده خواهد نمود.

و در جای دیگر می‌فرماید: یا ایها الذین آمنوا ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشیطان انه لکم عدو مبین «۲۰۸ بقره»

ای مؤمنان همگی «در سلم و صلح و صفا درآید و با هم به مسالمت و با سلامت نفس زندگی کنید و از گامهای شیطان پیروی نکنید زیرا شیطان آشکارا دشمن شماست و نظام مشارکتی در صورتی اقدامات آن قرین موفقیت خواهد بود که سلم و صلح و صفا در آن حاکم باشد»

دین مبین ما اسلام است و ما به افتخار مسلم نایل گردیده‌ایم در حدیث نبوی مسلم کسی را معرفی می‌کنند که مردم از دست و زبان او به سلامت باشند یعنی از مسلمانان نباید بدون حق به هیچ فردی از افراد آدمی آزار وارد آید.

۱۲- همان طوری که در نظام مشارکتی داشتن اطلاعات و دسترسی به منابع آن از ضروریات می‌باشد در اسلام تأکیدات زیادی به داشتن علم و آگاهی گردیده است. اولین آیه‌ای که به پیامبر گرامی ما نازل گردید فرمود: (الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم) در اولین آیه سه مرتبه به کلمه علم تأکید گردیده است و در آیه نهم سوره زمر، می‌فرماید: آیا آنهایی که می‌دانند و نمی‌دانند با هم مساوی هستند دانستن و آگاهی داشتن بستر مشارکت را هر چه بیشتر هموار می‌کند. به همین دلیل است که در نظام مشارکتی خود مورد آموزش قرار

اگر انسان دستورات خداوند را اجرا نماید، اجتماعی باشد و برای اجتماع کار کند در حقیقت نفع اجتماعی را به نفع شخصی ترجیح دهد، به احکام الهی عمل کند تا روزی فراوان داشته باشد، در عمران و آبادانی تلاش نماید، در احیاء مزارع و احیاء نسل همت گمارد، برای ریشه کن کردن فساد اقدام نماید، آنچه روی زمین حلال و طیب است استفاده نماید، از امکانات زمین و منابع آن بهره برداری داشته باشد و از امکانات دریا استفاده داشته باشد و... رسیدن به آنها در سایه تعاون و همفکری و مشارکت امکان پذیر است.

می گیریم به موجب مسئولیتی که نسبت به دیگران داریم آموزش می دهیم. بنیانگذاران نظام مشارکتی آموزش اعضا به یکدیگر را به عنوان یک اصل قرار داده اند در صورتی که در آیه ۱۲۲ سوره توبه می فرمایند: (فلولا نفر من کل فرقه منهم طائفة لیفتقنوا فی الدین ولینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم یحذرون) «چرا از هر گروه عده ای به مراکز علمی اعزام نمی شوند تا فقه دینی بیاموزند و به جانب قوم خود بازگردند و آنان را انداز کنند تا قوم وابسته به آنها از ارتکاب که متضمن خطرهایی بزرگ برای فرد و اجتماع است بر حذر شوند»

و به حکم آیه ۶۰ از سوره انفال ما مکلف هستیم خود را مجهز به همه قوای مادی و معنوی بنماییم همان طوری که فردی به مراکز علمی اعزام می شود و از امکانات جامعه خود بهره ور می شود به اجتماع خود دین مسلم دارد که آنچه آموخته است اجتماع خود را مورد آموزش قرار دهد در این صورت فرد و اجتماع به تکامل می رسد و در قرآن کریم به رفع رذایل و پرورش فضایل (تزکیه) تأکید شده است و شان تعلیم آن اندازه اهمیت دارد که ذات احدیت قرآن را به موجب نخستین آیه از سوره الرحمن خود بر عهده گرفته است. بنابراین نخستین معلم خداست و در درجه دوم پیامبران. آنکس که کار معلمی انجام می دهد کار خدا را انجام می دهد کار خدا و پیغمبر گونه است. البته تنها فرا گرفتن اصول دین به نحو استدلالی و شناختن اجمالی فروع و مبانی اخلاقی اسلام بر همگان واجب عینی است و یاد گرفتن باقی علوم واجب کفایی می باشد.

۱۲- عالی ترین صورت نظام مشارکتی در اسلام وجود دارد زیرا همه مسلمانان از مساوات کامل بر خوردار بودند کما این که «ابن ام مکتوم» صحابی نابینا به حضور پیامبر گرامی مشرف شد چون حضرتش با بزرگان قریش گفتگو داشته و به او دیر توجه شد گویا یکی از صحابه از مزاحمت ابن ام مکتوم و شروع وی به سخن گفتن روی در هم کشید و ابن ام مکتوم تأخیر در توجه را کم اعتنائی پنداشت و آزرده خاطر گردید. درباره این حادثه که خللی جزئی به مساوات اسلام وارد می آورد آیه «عبس و تولى» به رسول اکرم نازل گردید.

با توجه به تعالیم عالی در نظام مشارکتی فرصت دادن به کلیه اجزاء و اخیراً جامعه مشارکتی مطمح نظر است.

۱۵- در نظام های مشارکتی اعضا و آحاد زیر مجموعه آن از منازعات فی مابین برای جلوگیری از حذف نیروهای خود ممانعت به عمل می آورند زیرا طبق آیه ۴۶ انفال می فرمایند:

واطیعوا الله ورسوله ولا تنازعوا فتفشلوا وذهب ربکم (اطاعت کنند خدا و رسولش را و جدال نکنید با هم زیرا نیروی شما از بین می رود)

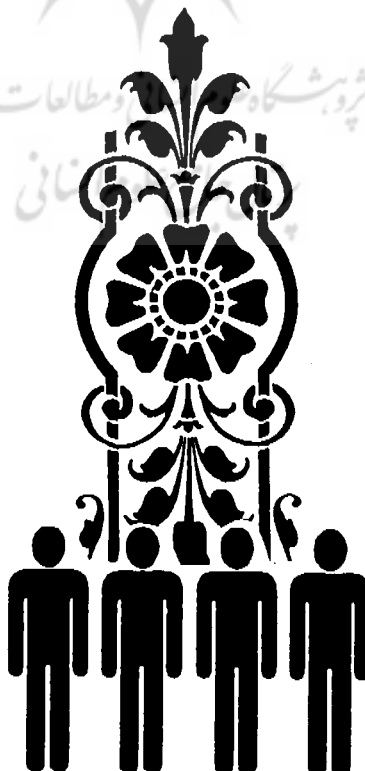
۱۶- همان طوری که فرآیندهای مدیریت در بافت مشارکتی از رگه های حیاتی هستند و از عوامل قدرتمند تعیین فرهنگ سازمان محسوب می شوند که تعیین کننده راهبردها، برنامه ها، اهداف و تصمیم ها می باشند.

چنانچه برای دست یافتن به عوامل فوق به صورت متمرکز و استبدادی عمل گردد از مشکلات امر مشارکت خواهد بود ولیکن چنانچه به شیوه مشارکتی عمل شود مدیریت ها دارای ویژگی خاصی می شوند که پیامبر گرامی ما الگوی آن بودند.

الف - مدیران و رهبران برای این که مشروعیت خود را از دست ندهند نباید خود را به مطامع مالی آلوده نمایند. کما این که در سوره «محمد» آیه سی و ششم یکی از خصایص پیغمبر گرامی ما که رهبر مسلمانان جهان است بی طمعی او به اموال مسلمین معرفی شده است.

ولا یستلکم اموالکم (آیه ۲۶ محمد) تا مادامی که بعضی از مدیران تن به مال اندوزی و جمع آوری ثروت ندهند مردم با میل و رغبت در برنامه های مشارکتی آنان خود را سهیم می نمایند.

ب - مدیران سازمان در مقابل اعضای سازمان و تشکیلات خود از خشونت و

سخت دل بودن باید اجتناب کنند تا از پیرامون آنها پراکنده نشوند و در کارها با آنها مشورت نمایند. کما این که در آیه ۱۵۹ از سوره آل عمران می‌فرمایند:

فَمَا رَحْمَةٌ مِنْ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا انْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَ سَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ

گرچه پیامبر گرامی چه از جهت خصایص روحی و چه از جهت اتصال وی با مقام احدیت قوه عاقله‌اش در نهایت کمال است و هم رأی و حکم صادر از او صواب و مصلحت کامل را در بر دارد لکن از نظر تألیف قلوب و به منظور ایجاد مسئولیت در افراد مسلمان از جانب خداوند مأمور شده است بایاران خویش در کارها مشورت نماید. این روش نبوی ارشادی برای عموم مدیران است. زیرا مدیر هر قدر وسعت اطلاع داشته باشد بر همه جهات یک واقعه احاطه کامل ندارد و نیازمند به استفاده از اطلاعات دیگران است. به علاوه کسانی که نسبت به موضوعی اظهار نظر می‌کنند و در اتخاذ تصمیمی رأی می‌دهند نتیجه آن را تراویده فکر خود می‌شناسند لذا برای انقیاد آن آماده‌اند و نسبت به اجرای تصمیم اتخاذ شده و به نحو غیر مستقیم مسئولیتی به عهده می‌گیرند.

۱۷- در سوره والعصر (ان الانسان لفی خسر) در پایان آیه بیست و هشتم از سوره نساء (خلق الانسان ضعيفاً) و در آیه سی و پنجم از سوره انبیاء (خلق الانسان من عجل) خلقت انسان در شتاب زندگی است و به موجب آیه نوزدهم تا بیست و دوم از سوره معراج:

ان الانسان خلق هلوعاً اذا مسه الشر جزوعاً و اذا مسه الخير منوعاً (۲۲) نوع انسان در خلقت کم ظرفیت است چون با بدی و سختی رو به رو می‌شود بی تاب است چون خیری به او برسد مانع بهره‌وری دیگران از آن خیر می‌شود و در آیه بیست و نهم در سوره حجر (کلا ان الانسان لیطغی (۷) ان راه استغنی) انسان طغیانگر است. مخصوصاً در موقعی که بی نیاز می‌شود و خود را بی

نیاز از مدد الهی یا مستغنی از امداد یا معاونت دیگران پندارد. همان طوری که ملاحظه می‌شود که در این بخش از قرآن کریم از انسان تعریف نشده است زیرا انسان در کلیه آیات فوق به صورت مفرد آمده است. وقتی انسان در جمع قرار می‌گیرد و به صورت بنی آدم «اسم جمع» در می‌آید و به صورت نوع عالی موجودات جلوه گر و در زمین خلافت الهی یافته و فرزندان آدم صفتی الهی شده است. آیه ۷۲ از سوره بنی اسرائیل به این امر اشاره دارد.

ولقد کرّمنا بنی آدم و حملناهم فی البرّ و البحر و رزقناهم من الطیبات و فضلناهم علی کثیر. (انسانها در مشارکت و همدلی کرامت پیدا می‌کنند)

۱۸- همان طوری که مدیران در نظام مشارکتی به زیر مجموعه و یا به افراد فرو دست خود امکان اظهار نظر و مسئولیت می‌دهند آن طرف هم افراد فرو دست نسبت به آنها تکالیفی دارند که می‌بایستی برای حفظ حرمت و بقای تشکیلات از آن فروگذار ننمایند همان طوری که عنوان گردید مدیران با الگو قرار دادن مدیریت و رهبری پیامبر گرامی رهروان و افراد فرو دست را ملزم به رعایت خود می‌کنند.

کما این که در آیه شصت و سوم سوره نور مسأوی داشتن حضرتش با دیگران منع گردیده است اگر مؤمنان را به اجتماع بخواهند هیچ یک از آنان را روا نیست بی‌اذن او مجمع را ترک کند و پیامبر مخیر است که به درخواست کنندگان رخصت خروج

بدهند یا آنان را به بقای در مجمع موظف سازند و در آیه نود و نهم از سوره بقره و آیتین دوم و سوم از سوره حجرات کیفیت مخاطبه و محاوره با پیغمبر اکرم معین گردیده و از نحوه سلوک و تکلمی که احتمال اهانتی در آن باشد نهی به عمل آمده است لذا در جامعه مشارکتی که کلیه عوامل به صورت کارگزار مطرح می‌باشند ملزم به رعایت این مسائل در مقابل مدیران خود خواهند بود زیرا طبق آیه چهل و ششم از

سوره انفال در فرمانبرداری از خدا و پیغمبر منازعات فی مابین برداشته می‌شود و رفع منازعات موجب وحدت کلمه و تقویت جامعه مشارکتی خواهد بود و تنازع مایه ضعف و از میان رفتن نیروی اجتماعی است.

۱۹- نظارت در جامعه و نظام مشارکتی یک تکلیف شرعی است زیرا، دین مبین اسلام به جمعیت و اجتماع بسیار اهمیت داده است با تشریح نماز جمعه و ادای حج در روز معین به تألیف قلوب بین مسلمانان اهمیت این امر روشن می‌گردد «واعتصموا بحبل الله جمیعاً و لا تفرقوا» (۱۰۳ آل عمران) این اشتراک است و علاوه بر این چنانچه در طوره فاتحه دقت کنیم در می‌یابیم عبادت خود را به صورت جمعی به درگاه خداوند عرضه می‌داریم و استعانت او را برای جمع می‌خواهیم و هدایت همه مسلمانان را به صراط مستقیم از خدای یگانه مسألت داریم با وجود این که در دین مبین اسلام به اجتماع و جمعیت بسیار اهمیت داده است و حتی همان طور که قبلاً عنوان گردید در آیات متعددی که به امر به معروف و نهی از منکر تأکید دارد به صورت جمع آورده شده است که حکایت از این دارد که انجام این تکالیف و نظارت آن در این مهم به وسیله نهاد یا سازمانهای اجتماعی صورت بپذیرد علیرغم این تأکیدات نظارت فردی نیز از دیدگاه ذات مقدس احدیت مکتوم نمانده است.

کما این که طبق آیه ۴۲ از سوره آل عمران خداوند تبارک تعالی حضرت مریم سلام الله علیها که به زنان عالم برتری یافته هنگامی که حضرت زکریا برای کفالت و نگهبانی او انتخاب می‌شود ملاحظه می‌نماید و همه روزه از انواع اقسام اطعمه و اشربه در مقابل حضرت مریم قرار داده شده است با این که حضرت زکریا خود نیز از فرستادگان خداوند تبارک و تعالی بود و حضرت مریم هم به آن صفت نیکو متصف گردیده بود مع هذا حضرت زکریا از حضرت مریم سؤال می‌کنند اینها از کجا آمده است

ایشان می‌فرمایند از جانب پروردگار من است که به هر کس که بخواهد روزی به حساب می‌دهد (سوره آل عمران) از مفاد این آیه مستفاد می‌گردد فردی که تحت کفالت و مراقبت و سرپرستی شخصی قرار دارد او تکلیف دارد نظارت خود را اعمال نماید. درست است که در نظام مشارکتی افراد فرودست به عنوان کارگزار هستند ولی کماکان نظارت افراد فرادست یا مدیران کماکان بر افراد فرو دست و زیر مجموعه خود به قوت خود باقی است. نظارت برای دوام و بسطای سازمان ضروری است. ملاحظه می‌فرمایید علاوه بر نظارت اجتماعی، امور مربوط به امر به معروف و نهی از منکر را انجام می‌دهند و نظارت فردی هم مطمح نظر بوده است و حضرت زکریا پیغمبر بوده و علاوه بر حضرت مریم سرپرستی افرادی دیگر را نیز به عهده داشته است. لذا سرپرستان افراد و جوامع مسئول اعمال کسانی هستند که تحت مراقبت و سرپرستی آنان قرار دارند حق دارند سؤال نمایند «اَنی لک هذا» طبیعی است هر قدر این مراقبت‌ها افزایش پیدا کند وظیفه نیروی انتظامی در برخورد با جرائم کمتر می‌شود.

۲۰. کار در نظام مشارکتی: در شرع مقدس اسلام به کار و تلاش عنایت خاص گردیده است و از آن به عنوان ارزش در جهت انطباق با احکام الهی تلقی می‌شود. متأسفانه در جامعه ما به جامعیت آن توجه نمی‌گردد در آیه ۱۰ سوره جمعه که خوشبختانه این آیه را از زبان ائمه جمعه هر هفته می‌شنویم می‌فرمایند:

«فَاذْ قَبِيَتْ الصَّلَاةُ فَانثَرُوا فِي الْأَرْضِ وَاتَّبَعُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ» هنگامی که نماز جمعه تمام شد برای کسب و کار روی زمین پراکنده شوید و از فضل و کرم خداوند روزی طلب کنید.

ملاحظه می‌گردد با این کلام قرآنی تعطیلی روز جمعه هم زیر سؤال می‌رود و به همین دلیل در جامعه اسلامی کار به عنوان یک ارزش تلقی می‌شود و چنانچه افراد به دنبال کسب روزی حلال بروند

زمینه کار برای آنها فراهم می‌گردد.

۲۱. با این که هدف از خلقت ما پرستش خداوند تبارک و تعالی است، انجام عمل نیک از ابتناء بشر مورد انتظار است. چنانچه برنامه ریزان اجتماع ابتناء بشر را در مسیر خوبی و نیکی که امری ذاتی است هدایت نمایند، بسیاری از مفسدات اجتماعی به حداقل می‌رسد و در جامعه و نظام مشارکتی چنانچه مجموعه به ایثار، خوبی کردن سوق داده شوند جایی برای ایجاد زمینه انحرافات باقی نمی‌ماند و می‌فرماید:

«الذی خلق الموت و الحیوة لیلولکم ایکم احسن عملاً و هو العزیز الغفور» (۲ ملک) به موجب این آیه میوه درخت زندگانی انسانها خوبی کردن است و تکامل انسانها با احسن عملاً می‌باشد. لذا نظام مشارکتی در جامعه اسلامی با اخلاق اسلامی رونق پیدا می‌کنند. زیرا مجموعه نسبت به یکدیگر ایثار دارند، عمل نیک سر لوحه اعمال آنها است و برای رشد و تعالی این نظام از حرف لغو اعراض می‌کند «۴ مؤمنون» تزکیه نفس و تزکیه مال را همواره مراعات می‌نمایند «۵ مؤمنون» آنان کسانی هستند که همه گونه امانت‌ها و پیمانهای خود را رعایت می‌کنند «۹ مؤمنون» با فروتنی روی زمین راه می‌روند، دچار عجب و تکبر و غرور نمی‌شوند، چون نادانان با ایشان از طریق

جهل گفتگو کنند در پاسخ آنان سلام گویند. ... به دروغ گواهی نمی‌دهند، چون بر لغو بگذرند بزرگوارانه می‌گذرند. ملاحظه می‌گردد با داشتن این آیات کریمه مدینه فاضله و اتوپیای نظام مشارکتی در بطن دین کامل ما نهفته است. چنانچه ما بر آن عمل کنیم مدیران فرادست و فرو دست کلیه هم خود را معطوف به آن نمایند سیادت و برتری اخلاقی - اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ما برای کلیه جهانیان محفوظ خواهد ماند. و طبق آیه ۱۸۹ از سوره بقره:

«و لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الی الحکام» (مالهای خود را در میان خود به باطل و بر خلاف حق نخورید.

و یعلمون ما تفعلون «۱۲ انقطار» و در نظام

مشارکتی باید بدانند چه کاری انجام می‌دهند و در نظام مشارکتی برای آدمی جز نتیجه سعی و تلاش خودش چیزی نیست و ثمر کوشش او ولو با فاصله طولانی زمان دیده خواهد شد. و آن لیس للانسان الا ما سعی (۴۱) و آن سعیه سوف یری (۴۲) ثم یجزئه الجزا الا وفی (۳۲ سوره نجم) بر اساس (لیهلک من هلک عن بینة و یحیی من حی عن بینة و ان الله لسمیع علیم) «۲۲ انفال» هلاک و بقای نظام مشارکتی از تبعیت از بینة و انحراف از بینة است. مراد از بینة معروف روشن و مستدل است که داننده آن را با یقین قبول کرده می‌تواند برای دیگران اثبات کند که دانشمندان امروزی به معرفت علمی و معرفت فلسفی تعبیر می‌کنند نقطه اوج مشارکت در این نهفته است: یا ایها الذین آمنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم «۵۹ نساء» اطاعت کنید از خدا و رسولش و صاحبان امر از خودتان و مردم در نظام مشارکتی که پیرو کسب علم و دانش و اطلاعات می‌باشند از ظن و گمان دوری می‌جویند به دیگران گمان بد نمی‌زنند و بدون دلیل روشن تهمت بر کسی روا نمی‌دارند.

یا ایها الذین آمنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان البعض الظن اثم (۱۲ حجرات) ظن و گمان برای کشف حقیقت مفید فایده نیست زیرا ان الظن لا یغنی من الحق شیئاً (۲۸ نجم) و از هر چیزی که بر آن علم و آگاهی ندارد پیروی نمی‌کند.

و لا تقف ما لیس لک به علم ان السمع و البصر و الفواد کل اولئک کان عنه مستولاً

(۲۶ بنی اسرائیل) چشم و گوش همه دستگاه ادراکی ما را تشکیل می‌دهند که مسئولند.

و شرافت و افتخار مسلمانان در این معنی نهفته است که وظیفه مراقبت همه مردم را عهده دارند و پیغمبر مراقب امت مسلمانان است.

و کذالک جعلناکم امة وسطاً لتکونوا شهداء علی الناس و یکون الرسول علیکم شهیداً

■ منبع: کتاب احکام قرآن - دکتر خزائی